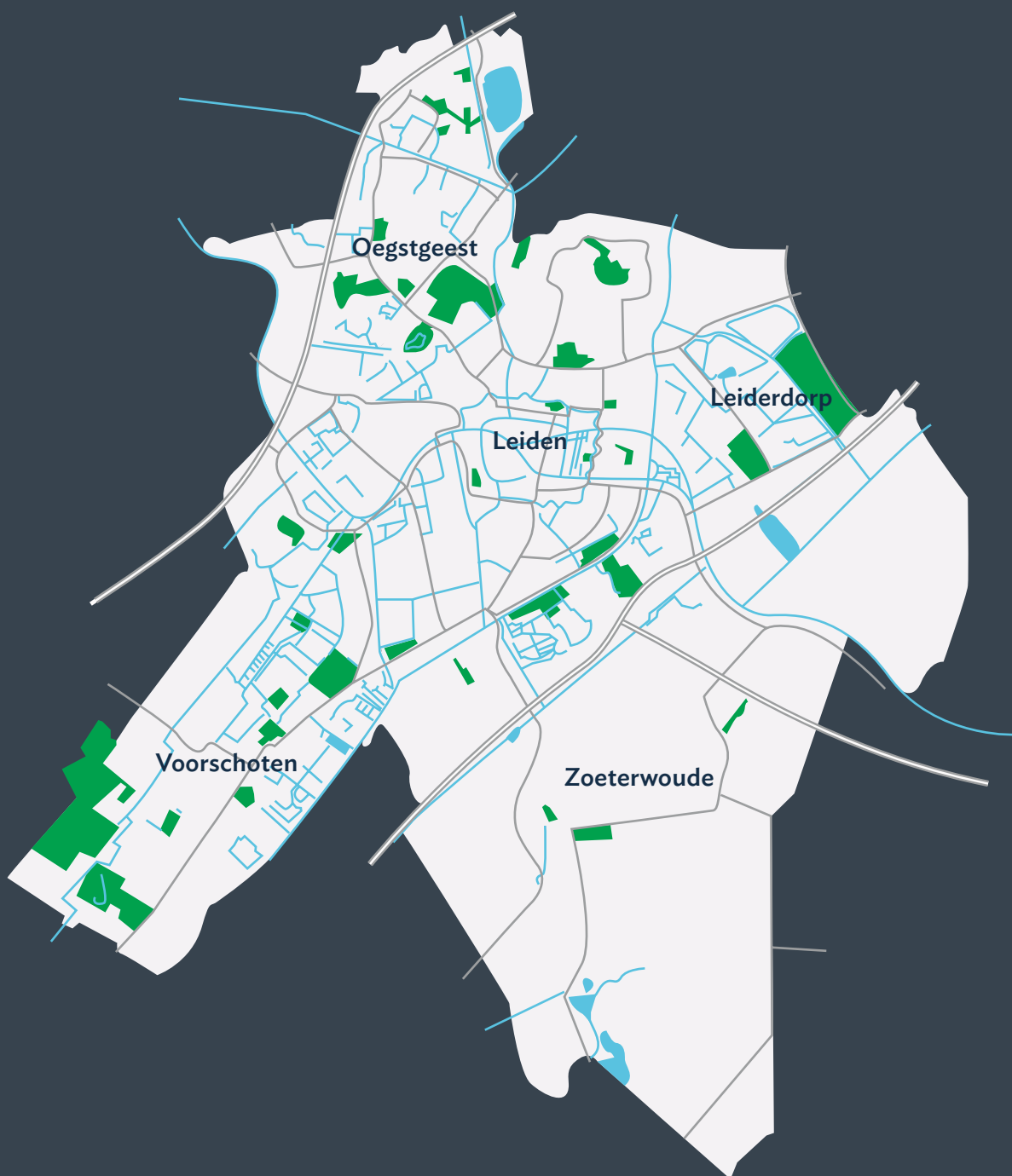

Kennis maken met de Leidse regio

De Leidse regio: een regio van uitersten

De 199 duizend inwoners van de Leidse regio zijn opeengepakt op 76 vierkante kilometer. Binnen een ranglijst van 46 regio's in Nederland heeft de regio daarmee de hoogste bevolkingsdichtheid. Zowel gemeten naar het gemiddeld opleidingsniveau van de werknemers bij bedrijven en instellingen als naar het gemiddeld opleidingsniveau van de woonachtige beroepsbevolking neemt de regio de nummer 1 positie in: het is de meest kennisintensieve regio van Nederland. Naar ligging en infrastructuur en naar kenmerken van de arbeidsmarkt gemeten wordt positie 2 ingenomen, wat betreft welvaart scores slechts twee regio's elders in Nederland nog hoger en wat betreft het woon- en leefmilieu slechts drie. 'Life sciences', één van de topsectoren in het Rijksbeleid kent in geen van de andere regio's een zo sterke relatieve vertegenwoordiging als in de Leidse regio. Toch zijn er ook aandachtspunten. Voor het totaal van alle topsectoren neemt de Leidse regio slechts de op één na laatste plaats in binnen de ranglijst van regio's. En er is, met uitzondering van de regio Hilversum, geen enkele andere regio in Nederland met een zo nijpend gebrek aan ruimte als de Leidse regio. Het is dus binnen de regio een kwestie van zeer nauwkeurig zoeken naar nieuwe plekken om te wonen en werken.

Over deze brochure

Deze brochure is opgesteld door Bureau Louter, een economisch onderzoeksbureau uit Delft. Door dat bureau is het onderzoeksrapport 'Geef kennis de ruimte' opgesteld. Daarnaast is per gemeente in de Leidse regio zowel een 'vitaliteitscan' als een 'woonaantrekkelijkheids-scan' beschikbaar. In een vitaliteitscan wordt de economie van een gemeente doorgelicht aan de hand van een groot aantal aspecten. In de woonaantrekkelijkheids-scans zijn de gemeenten beoordeeld naar hun kwaliteiten als woonplaats. De scans zijn te vinden op www.leiden.nl/economie071.

Inhoud

De meest kennisintensieve regio van Nederland!	1
Omgaan met schaarse ruimte de grootste uitdaging	2
Een regio met een uitgesproken economisch profiel	4
Kennis Leidend in de regio	6
Elke gemeente draagt bij aan het geheel	8
Relatiepatronen: een kwestie van maatwerk	10
Hersenkrakers voor de toekomst	12

De meest kennisintensieve regio van Nederland!

Een sterke uitgangspositie...

Samen met de buurgemeenten Leiderdorp, Oegstgeest, Voorschoten en Zoeterwoude vormt Leiden de Leidse regio. De Leidse regio heeft een gezonde economie en een uitstekend woon- en leefmilieu. Het gemiddeld welvaartsniveau van de regio ligt ver boven het nationaal gemiddelde. Gemeenten binnen de regio hebben elk hun eigen specifieke woonmilieus (van binnenstedelijk, via suburbaan, tot min of meer landelijk) en clusters van bedrijvigheid (kennisintensief, breed palet aan zorg, industrie/distributie in Zoeterwoude). Gezamenlijk levert dit een kansrijk palet op.

...maar niet onbedreigd

Toch is er geen reden om op de lauweren te rusten. Er bestaan onmiskenbaar kansen, maar er is ook sprake van enige bedreigingen. De werkloosheid is nog laag, maar het verschil met het nationaal gemiddelde wordt kleiner, de Haagse regio (van oudsher een belangrijke bron van werkgelegenheid voor de inwoners van de Leidse regio) staat economisch onder druk en de Leidse regio zelf moet uitgedaagd omgaan met de schaars beschikbare ruimte. Het is daarom zaak aandacht te (blijven) besteden aan de eigen economische kracht van de regio en de daaruit voortvloeiende kansen op werk voor de bevolking. De vijf gemeenten van de Leidse regio hebben de intentie een gezamenlijke economische agenda op te stellen en bij de voorbereiding daarvan ondernemers en onderwijsinstellingen

uit de regio te betrekken. Een gezamenlijke visie over de te bewandelen weg op lange termijn, met een aantal concrete acties op korte termijn, kan helpen om kansen te benutten en op bedreigingen te anticiperen. Daarbij is niet alleen samenwerking tussen gemeenten van belang, maar ook publiek-private samenwerking waarbij elke belanghebbende vanuit de eigen rol bijdragen kan leveren. Om daarover van gedachten te wisselen, heeft op 21 november een conferentie plaatsgevonden in het Corpus museum, met vertegenwoordigers van het regionaal bedrijfsleven, onderwijs en de politiek.

In deze brochure staan feiten en cijfers over de Leidse regio die behulpzaam kunnen zijn bij het verder vorm geven aan de gezamenlijke economische agenda.

Kennisintensieve regio

Door Bureau Louter is de Leidse regio op allerlei manieren vergeleken met andere regio's in Nederland. In totaal zijn er 46 regio's. Eén van de thema's is de 'kennisintensiteit'. Die is op twee manieren gemeten, namelijk als het gemiddeld opleidingsniveau van de werknemers bij in de Leidse regio gevestigde bedrijven en instellingen en als het gemiddeld opleidingsniveau van de inwoners van de Leidse regio die werken of op zoek zijn naar werk (de 'beroepsbevolking'). Op beide maatstaven scoort de Leidse regio het hoogst van alle 46 regio's in Nederland.

Omgaan met schaarse ruimte de grootste uitdaging

De Leidse regio in perspectief

Hoe presteert de Leidse regio vergeleken met andere regio's? Om dat te bepalen is een zogenaamde 'vitaliteitscan' opgesteld. In een vitaliteitscan wordt de relatieve positie van een regio bepaald voor een groot aantal aspecten die direct of indirect samenhangen met de economische vitaliteit. Die relatieve positie kan worden bepaald ten opzichte van het nationaal gemiddelde of ten opzichte van een 'benchmarkgroep' van andere regio's. Uit het 'Vitaliteitsweb Leidse regio' blijkt hoe de regio presteert. Ten eerste is de positie van Leidse regio binnen de ranglijst van 46 regio's bepaald. Ten tweede is de Leidse regio vergeleken met een 'benchmarkgroep' van middelgrote stadsgewesten in of dichtbij de Randstad. Steeds zijn de scores geschaald aan de bevolkingsomvang.

Een goed presterende regio

Op vrijwel alle aspecten scoort de Leidse regio bovengemiddeld. De regio behoort zelfs tot de nationale top wat betreft Ligging en infrastructuur en Arbeidsmarkt (plaats 2), Welvaart (plaats 3) en Woon- en leefmilieu (plaats 4). Die prestaties zijn nog hoger dan van de benchmarkgroep. Ook wat betreft de bevolkingsontwikkeling (Demografie) en de kracht van de Economie (gemeten naar het arbeidsplaatsen, startende bedrijven en de arbeidsproductiviteit) presteert de Leidse regio bovengemiddeld. Op Economie presteert de benchmarkgroep nog beter. Bedacht moet daarbij worden dat de inwoners van de Leidse regio wat minder van bedrijvigheid in de eigen regio afhankelijk zijn dan de inwoners van stadsgewesten als Alkmaar, Breda en 's-Hertogenbosch. Velen uit de Leidse regio hebben goedbetaalde banen in de regio Amsterdam/Haarlemmermeer of het stadsgewest Den Haag. Vandaar de hoge score op Welvaart: het resultaat van een vrij sterke eigen economie en een gunstige ligging tussen grootstedelijke gebieden. Die ligging alleen is overigens niet het enige. De regio kent ook een aantrekkelijk woon- en leefmilieu, waardoor veel hoog opgeleiden er willen (blijven) wonen na het afronden van hun studie. Wat betreft het gemiddeld inkomen per inwoner staat de Leidse regio op plaats 2, wat betreft de 'participatiegraad' (het deel van de inwoners dat werkt) zelfs op plaats 1 binnen de ranglijst van 46 regio's. Kort door de bocht kan worden gesteld dat het

hoge gemiddelde welvaartsniveau is te danken aan de rol van de universiteit, die veel hoog opgeleiden naar de regio trekt, het aantrekkelijke woon- en leefmilieu, waardoor die hoog opgeleiden in de regio willen blijven wonen en het ruime aanbod van banen in de eigen regio en in de omliggende stadsgewesten, waardoor de hoog opgeleiden ook in de regio kunnen blijven wonen.

Regionale troeven

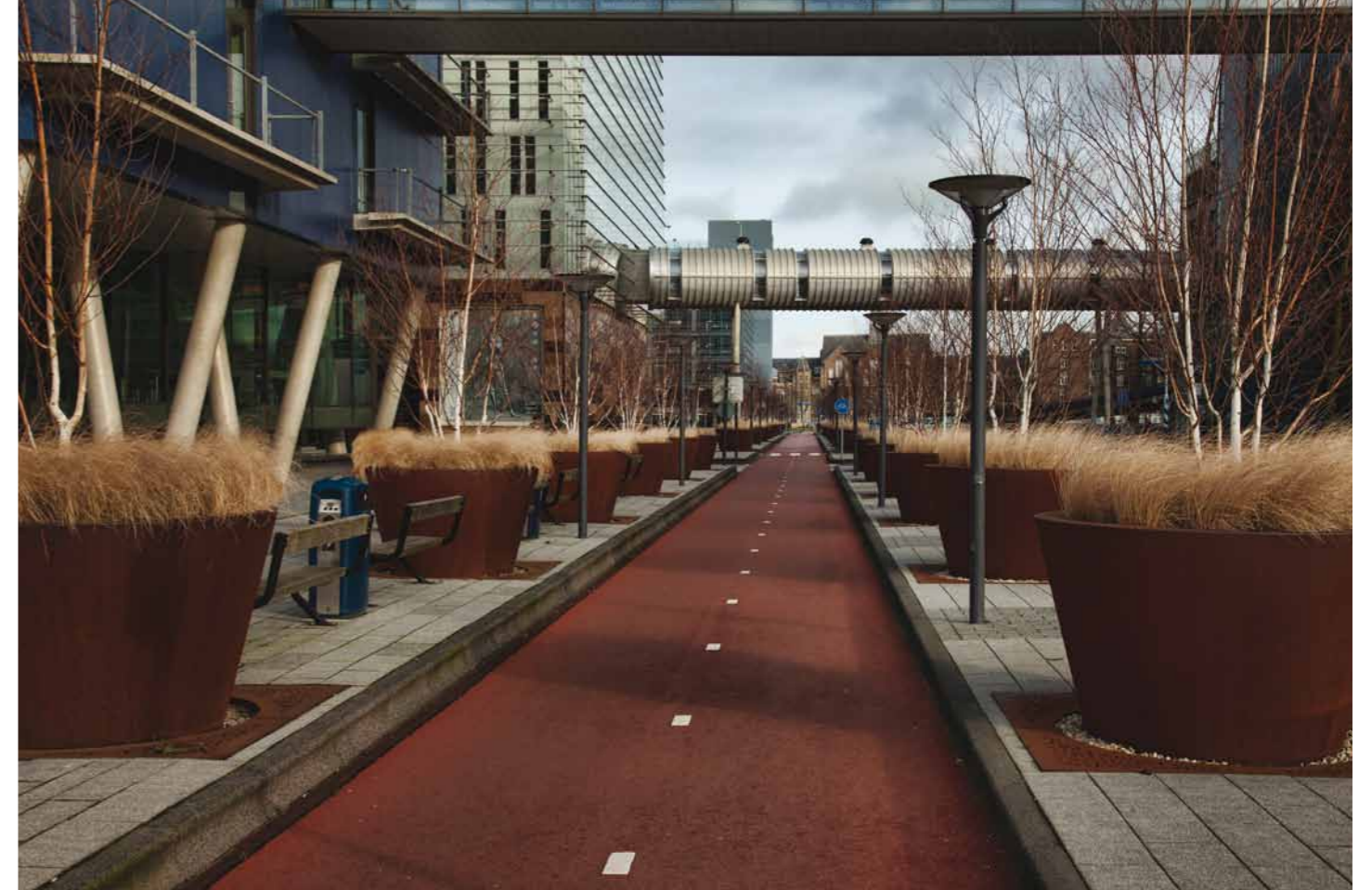
De belangrijkste troeven van de Leidse regio worden hier kort aangestipt:

- De Leidse regio is een gebied met een grote woonaantrekkelijkheid, met verschillende typen woonkwaliteiten (binnenstedelijk, luxe suburbaan, suburbaan landelijk). Op basis van scores op 101 indicatoren kennen Voorschoten en Oegstgeest zelfs, samen met Wassenaar en Leidschendam-Voorburg de hoogste woonaantrekkelijkheid in Zuid-Holland. Er is sprake van een zeer hoogwaardig voorzieningenniveau en een centrale stad met veel 'ambiance'.
- Van de ligging tussen de Noordvleugel en de Zuidvleugel van de Randstad kan worden geprofiteerd door uitstekende bovenregionale verbindingen: de recentelijk verbrede A4 (een belangrijke verbindingssas tussen de twee Randstad-vleugels), de A44 (een belangrijke regionale route, die het westelijk deel van de regio verbindt met de Haagse regio en de Bollenstreek) en het hoogwaardige openbaar vervoer (velen in de regio wonen zeer dichtbij een treinstation).
- De gemiddeld hoogst opgeleide beroepsbevolking van alle 46 vergeleken regio's.

Aandachtspunten

Er zijn ook punten die voor verbetering vatbaar zijn:

- De bovenregionale bereikbaarheid is uitstekend, voor de intraregionale bereikbaarheid geldt dat echter niet altijd.
- De woonaantrekkelijkheid is groot, maar wat betreft de nabijheid van natuur scoort de regio iets onder het nationaal gemiddelde.
- De werkloosheid is in het algemeen laag, maar het percentage bijstandsgerechtigden en de werkloosheid onder laag/middelbaar opgeleiden is iets ongunstiger dan het gemiddelde van de 46 regio's. Met name Leiden

scoort hier laag op. Dat komt overigens niet door een tekort aan banen (er is zelfs sprake van meer inkomende dan uitgaande pendel van laag/middelbaar opgeleiden). Het is een meer algemeen stedelijk probleem, dat samenhangt met de afstand tot de arbeidsmarkt van een deel van de bevolking.

→ De Leidse regio heeft de hoogste bevolkingsdichtheid van alle 46 regio's. Dat geldt vooral voor het westelijk deel van de regio, dat vrijwel volledig is bebouwd. Met name

ten westen van de A4 is nauwkeurig ruimtelijk maatwerk vereist ('postzegelplanologie'). Slechts in het oostelijk deel van de regio zijn er nog 'open' delen (Leiderdorp en Zoeterwoude). Uit de vitaliteitscan blijkt dat de regio, na stadsgewest Hilversum, de minst gunstige score van alle 46 regio's kent wat betreft ruimte voor bedrijvigheid. De grootste uitdaging voor de regio is dus het verstandig en afgewogen omgaan met de zeer schaars beschikbare ruimte.

Vitaliteitsweb Leidse regio

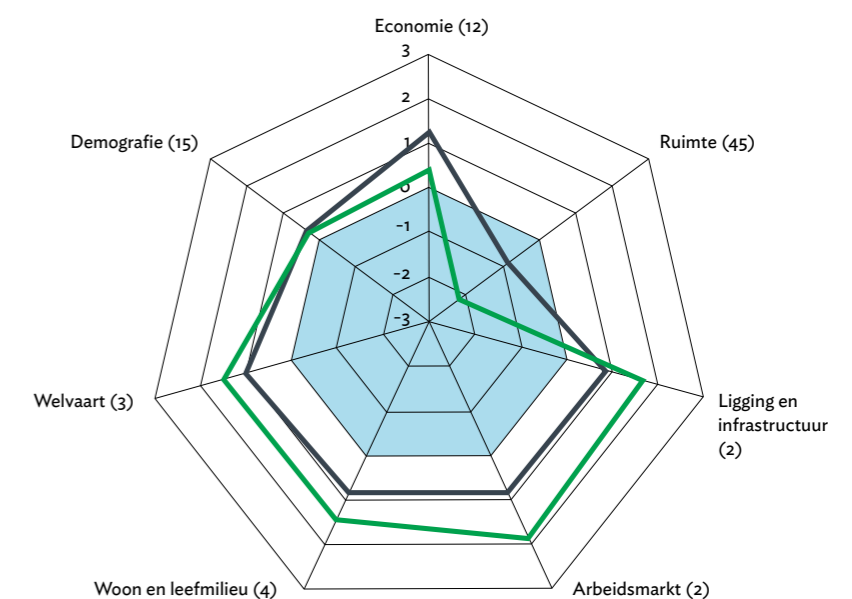
Een hoge score is gunstig. Het gemiddelde voor de 46 gebieden is 0. Scores onder het nationaal gemiddelde bevinden zich in het blauwe deel van de figuur, scores boven het nationaal gemiddelde in het witte deel. Tevens kan de score van de regio worden vergeleken met een gemiddelde voor benchmarkregio's.

(12) Positie Leidse regio in ranglijst 46 regio's.

Benchmarkregio's:

- Regio Alkmaar
- Regio Hilversum
- Regio Amersfoort
- Regio Breda
- Regio 's-Hertogenbosch

— Leidse regio
— Benchmarkgroep

Een regio met een uitgesproken economisch profiel

Ontwikkeling arbeidsplaatsen bovengemiddeld

Op zeer lange termijn beschouwd (sinds begin jaren zeventig) is het aantal arbeidsplaatsen in de Leidse regio sterker toegenomen dan het nationaal gemiddelde en ongeveer in dezelfde mate als in de benchmarkregio's. In de afgelopen tien jaar lag de gemiddelde jaarlijkse groei met 1.17% zowel boven het nationaal gemiddelde (0.66%) als boven het gemiddelde van de benchmarkregio's (0.62%). In absolute zin is het aantal arbeidsplaatsen tussen begin 2001 en begin 2011 in de Leidse regio toegenomen met 10.3 duizend.

Zorg belangrijkste banenmotor

In de zorgsector kwamen er in de Leidse regio in tien jaar tijd maar liefst 6.9 duizend arbeidsplaatsen bij (3.4% per jaar, hetzelfde percentage als nationaal). Daarnaast leverden kennisintensieve diensten en vrijetijdsactiviteiten een belangrijke bijdrage aan de banengroei met 3.5 duizend respectievelijk 1.6 duizend arbeidsplaatsen. Niet in elke sector was sprake van groei van het aantal arbeidsplaatsen. In alle overige sectoren bij elkaar nam het aantal arbeidsplaatsen in totaal af met 1.7 duizend in de Leidse regio. Uiteraard is de kans op groei van een sector in de Leidse regio hoger wanneer daar nationaal ook sprake van is.

Nationaal kenden de meeste dienstensectoren groei.

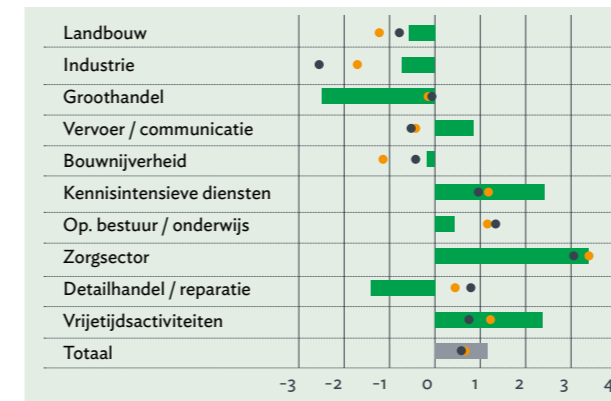
Dat geldt vooral voor de zorgsector. In de landbouw, de bouwnijverheid, de industrie en (in wat mindere mate) de 'distributiesectoren' groothandel en vervoer/communicatie nam het aantal arbeidsplaatsen nationaal af. In deze 'materiaalgeoriënteerde activiteiten' (verkrijgen, verwerken en verdelen van materiële goederen) nam de productie overigens toe, maar werd de arbeidsproductiviteit verhoogd, zodat minder personeel nodig was. In dienstensectoren zijn er minder mogelijkheden om de arbeidsproductiviteit te verhogen. Groei in omzet/productie vertaalt zich daar directer in arbeidsplaatsen.

Zeer specifiek economisch profiel

Wat zijn nu de 'economische dragers' van de regio? De regio blijkt een zeer uitgesproken economisch profiel te kennen: vooral de non-profit sectoren onderwijs en zorg zijn zeer sterk vertegenwoordigd in de regio. Dit zijn zogenaamde 'personeelgeoriënteerde activiteiten' (die zich voornamelijk bezighouden met dienstverlening aan particulieren/consumenten). Voor de relatieve vertegenwoordiging van het totaal van de personeelgeoriënteerde activiteiten (waartoe ook detailhandel en vrijetijdsactiviteiten behoren)

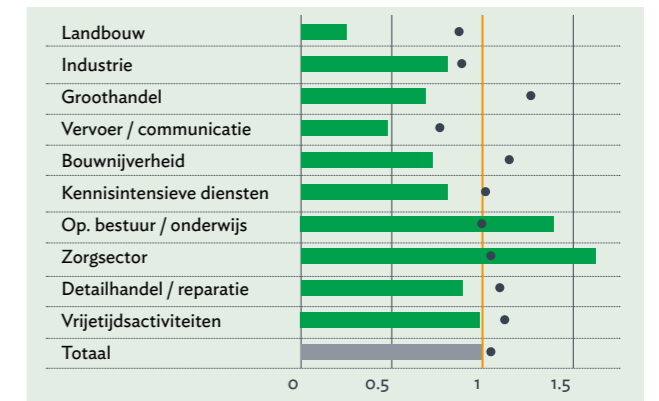
Ontwikkeling en specialisatie per economische sector

■ Leidse regio ● Benchmarkregio's ● Nederland

Ontwikkeling arbeidsplaatsen, % per jaar, begin 2001 - begin 2011

Uit de linkerfiguur blijkt dat de totale werkgelegenheid in de Leidse regio sterker is toegenomen dan in de benchmarkregio's en Nederland en dat in de groothandel het aantal arbeidsplaatsen veel sterker is afgenomen dan in de benchmarkregio's en Nederland. Uit de rechterfiguur blijkt dat de industrie relatief minder sterk is vertegenwoordigd dan het nationaal gemiddelde en dan in de benchmarkregio's.

Arbeitsplaatsen per inwoner 15 - 64 jaar, index t.o.v. Nederland = 1

neemt de Leidse regio zelfs de eerste plaats in binnen de ranglijst van 46 regio's. Materiaalgeoriënteerde activiteiten (die veel ruimte per arbeidsplaats vergen - en ruimte is schaars in de regio) zijn juist slechts in één van de andere regio's nog minder sterk vertegenwoordigd dan in de Leidse regio.

Leidse regio presteert volgens verwachting

De Leidse regio kent daarmee veel meer dan de benchmarkregio's een 'eigen', specifiek economisch profiel. Kan dat nu worden verklaard uit de invloed van kenmerken van de regio, zoals ligging en infrastructuur, de arbeidsmarkt en de beschikbaarheid van (of het gebrek aan) ruimte? Om dat te bepalen heeft Bureau Louter een specifieke tool ontwikkeld: het Benchmarkmodel. Daarin wordt eerst bepaald hoeveel arbeidsplaatsen er, op grond van de regiokenmerken, verwacht zouden worden. Vervolgens kan worden beoordeeld of er meer of minder arbeidsplaatsen zijn dan verwacht. Wat blijkt: voor de Leidse regio komt het totaal aantal arbeidsplaatsen vrijwel exact overeen met wat via het Benchmarkmodel verwacht werd. Een positieve invloed op het aantal arbeidsplaatsen gaat uit van de gunstige ligging, de regionale centrumfunctie, het opleidingsniveau van de beroepsbevolking en de infrastructuur. Een zeer sterk negatief effect gaat uit van de schaarse ruimte.

Weinig kennisintensieve commerciële diensten

Niet voor elke economische sector scoort de Leidse regio echter volgens verwachting. In de zorgsector zijn maar liefst 8.0 duizend mensen meer werkzaam dan op grond van de regiokenmerken kon worden verwacht. In het onderwijs zijn 2.2 duizend mensen meer werkzaam dan verwacht. En industrie is weliswaar niet sterk vertegenwoordigd,

maar vooral op grond van het ruimtegebrek zouden er nog 3.1 duizend arbeidsplaatsen minder worden verwacht dan het feitelijke aantal. Met name Heineken en biotechnologiebedrijven leveren de 'extra' arbeidsplaatsen.

In kennisintensieve commerciële diensten (banken/verzekeringen, ICT, adviesdiensten) is het aantal arbeidsplaatsen juist 6.9 duizend lager dan op grond van de regiokenmerken (zoals onder andere een hoog opgeleide beroepsbevolking) verwacht zou worden. (Dit zelfs nog ondanks het feit dat die kennisintensieve diensten de afgelopen tien jaar in de Leidse regio een sterkere groei hebben gekend dan het nationaal gemiddelde.) Een intrigerend resultaat voor de 'kennisintensieve' Leidse regio!

Ontwikkelingen tot 2030

Lange termijn scenario's van het Centraal Planbureau wijzen uit dat de komende tien jaar, en vooral vanaf 2020, de ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen lager zal zijn dan wat de afgelopen decennia gangbaar was. Zelfs in het meest optimistische scenario bedraagt de groei niet meer dan een half procent per jaar. Prognoses van Bureau Louter wijzen uit dat de groei in de Leidse regio iets boven het nationaal gemiddelde zal liggen, maar dat de ontwikkeling van de werkgelegenheid in de industrie en in groothandel duidelijk achter zal blijven bij het nationaal gemiddelde.

Kennis Leidend in de regio

Kennisintensief in alle richtingen

Het meest kenmerkend voor het economisch profiel van de Leidse regio is het gemiddeld opleidingsniveau van de werknemers bij de gevestigde bedrijven en instellingen. In geen van de andere regio's in Nederland is dat zo hoog. De hoge kennisintensiteit wordt vooral gedragen door diverse onderdelen van de zorg (met name het academisch ziekenhuis), onderwijs (met name de universiteit) en high tech en research (in de Leidse regio vooral biotechnologie-bedrijven). Opvallend is ook het grote aantal banen voor hoog opgeleide vrouwen bij bedrijven en instellingen in de regio. Met name op HBO-niveau wonen zij vaak buiten de regio. Overigens is het opleidingsniveau van de werknemers in alle richtingen (technisch, verzorgend, economisch) zeer hoog, niet alleen in verzorgende beroepen. Wat het gemiddeld opleidingsniveau van technisch opgeleiden betreft staat de regio bijvoorbeeld op de tweede plaats in de regionale ranglijst.

Publieke kennis versus private kennis

Eerder werd al geconstateerd dat kennisintensieve commerciële activiteiten veel minder sterk zijn vertegenwoordigd dan op grond van regiokenmerken, zoals het opleidingsniveau van de beroepsbevolking, verwacht zou worden. Uitzonderingen daargelaten (zoals de biotechnologie) zijn kenniswerkers vooral werkzaam in de non-profit sector. Ook rond andere

universiteitssteden is dat het geval, zij het in wat mindere mate dan in de Leidse regio. Er lijkt een trade-off te bestaan bij het benutten van het 'kennispotentieel' (hoog opgeleide arbeidskrachten) tussen inzet op hoogwaardige non-profit activiteiten (in universiteitssteden zijn ook vaak academische ziekenhuizen gevestigd) en commerciële 'informatie-georiënteerde' activiteiten. Toch kan de vraag worden gesteld of in de Leidse regio niet meer aandacht zou moeten worden besteed aan het verder verbreden van de kennisbasis richting de private sector, alleen al omdat grote onzekerheid bestaat over de toekomstige overheidsuitgaven.

Geef kennis de ruimte

Inzet op kennisintensieve bedrijvigheid lijkt om twee redenen een interessante optie. Ten eerste sluit dat aan bij de samenstelling van de beroepsbevolking. Ten tweede vergt kennisintensieve bedrijvigheid aanzienlijk minder ruimte per arbeidsplaats dan materiaalgeoriënteerde activiteiten als productie en distributie. Dus ook in dichtbebouwde gebieden blijven er mogelijkheden bestaan voor groei van kennisintensieve bedrijvigheid. Voor ruimte-extensieve (veel ruimte per arbeidsplaats vergende) typen bedrijvigheid zou niet alleen binnen de regio, maar ook bovenregionaal gedacht kunnen worden. Kennisintensieve bedrijvigheid levert ook werk voor laag- en middelbaar opgeleiden: bij die bedrijven

Verhouding arbeidsplaatsen versus werkzame beroepsbevolking in Leidse regio naar opleiding

Opleidingsniveau	1990	2007/2009	Verandering
Totaal	0,968	1,031	0,063
Basis/laag	1,057	1,062	0,005
Middelbaar	0,977	1,165	0,188
Hoog	1,052	1,201	0,150
Wetenschappelijk	0,728	0,742	0,014

zelf, door uitbesteding (schoonmaken, bewaking, catering) en door de bestedingen van koopkrachtige kenniswerkers bij lokale/regionale diensten (winkels, horeca, cultuur, recreatie).

Een regio met 'suburbane trekjes'

Het gemiddeld opleidingsniveau van de werkzame inwoners in de Leidse regio (die gedeeltelijk ook buiten de regio werken) is nog hoger dan het gemiddeld opleidingsniveau van de werknemers bij bedrijven en instellingen in de Leidse regio (die gedeeltelijk buiten de regio wonen). Op elke 1000 wetenschappelijke opgeleide inwoners die werken zijn er bijvoorbeeld slechts 742 banen voor wetenschappelijk opgeleiden bij bedrijven en instellingen binnen de regio. Per saldo werken dus meer wetenschappelijk opgeleide inwoners buiten de Leidse regio dan er wetenschappelijk opgeleide werknemers buiten de regio wonen. Dit is veelal eerder een kenmerk van suburbane gebieden dan van stedelijke gebieden. Ondanks het feit dat de Leidse regio

wel degelijk een eigen, sterke economische positie inneemt op het gebied van kennisintensieve bedrijvigheid, vertoont de regio toch 'suburbane trekjes': de nabijheid van het Haagse stadsgewest en – in toenemende mate – van het Amsterdamse stadsgewest, zorgt ervoor dat de Leidse regio prima kan fungeren als uitvalsbasis voor kenniswerkers. Dat de regio 'suburbane trekjes' heeft is ook zeker geen diskwalificatie, maar eerder een kwaliteit. 'Suburbane trekjes' wil niet zeggen dat het een suburbane regio is. Per saldo is het aantal arbeidsplaatsen hoger dan het aantal werkzame inwoners en voor laag opgeleiden en vooral voor middelbaar en hoog (HBO) opgeleiden kent de Leidse regio een duidelijke (en groeiende) werkgelegenheidsfunctie.

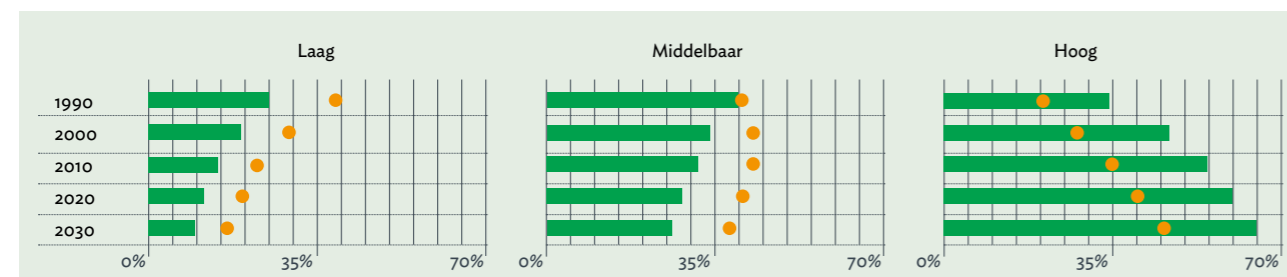
Ontwikkelingen tot 2030

Van de relevante trends op de arbeidsmarkt moeten de volgende drie in ieder geval worden genoemd:

- Het arbeidsaanbod zal in en rond de Leidse regio veel minder sterk toenemen dan in het verleden (in veel andere regio's zal het zelfs afnemen).
- De vraag naar hoog opgeleiden zal nog verder toenemen, vooral in de Leidse regio (mogelijk 65% in 2030). Dat is onder andere van belang voor keuzes in de woningbouw en het type woonmilieus dat wordt aangeboden.
- Van oudsher is de Leidse regio vooral op het stadsgewest Den Haag georiënteerd, maar de sterke economische groei in de Noordvleugel van de Randstad heeft er toe geleid dat ook de relaties met dat deel van de Randstad sterker zijn geworden, met name wat betreft de arbeidsmarkt. Dat is een trend die mogelijk in de toekomst verder versterkt zal gaan worden.

Ontwikkeling aandelen opleidingsniveau in werkzame beroepsbevolking, 1990-2030

■ Leidse regio ● Nederland

Som voor laag, middelbaar en hoog is per jaar en gebied gelijk aan 100%

Vitaliteitscan Leidse regio

	Leidse regio	Leiden	Leiderdorp	Oegstgeest	Voorschoten	Zoeterwoude
Vestigingsvoorwaarden bedrijfsleven						
Ligging en infrastructuur	A	A	A	A	B	C
Ruimte	G	G	G	G	G	E
Arbeidsmarkt	A	A	A	A	A	B
Economische vitaliteit						
Prestaties	C	B	B	F	E	C
Profiel	B	A	A	A	B	C
Potenties	B	A	B	B	C	D
Demografische vitaliteit						
Prestaties	B	B	B	C	A	E
Profiel	A	A	B	A	C	C
Prognose	B	B	D	B	B	C
Welvaart, ten opzichte van alle gebieden / gemeenten	A	D	A	A	A	A
Welvaart, ten opzichte van relevante benchmark	A	A	B	A	B	A

Zeer ongunstig **G** **F** **E** **D** **C** **B** **A** Zeer gunstig

Elke gemeente draagt bij aan het geheel

Vitaliteitscans en woonaantrekkelijkheidskans

Naast de Leidse regio als geheel zijn ook de individuele gemeenten beoordeeld naar allerlei aspecten die direct of indirect van belang zijn voor hun economische kracht en woonaantrekkelijkheid. Daartoe heeft Bureau Louter per gemeente vitaliteitscans en woonaantrekkelijkheidskans opgesteld. Een vitaliteitscan levert een breed beeld van de economisch sterke en zwakke punten van een gemeente, alsmede van aspecten die daarmee samenhangen. Een woonaantrekkelijkheidskans beschrijft de mate waarin een gemeente kansrijk is om inwoners te behouden en aan te trekken. Zowel in de vitaliteitscan als in de woonaantrekkelijkheidskans wordt een gemeente niet alleen vergeleken met het nationaal gemiddelde, maar ook met een groep van soortgelijke andere gemeenten.

Economische uitgangspositie goed

In de 'Vitaliteitscan Leidse regio' staat een samenvatting van de vitaliteitscans per gemeente en de Leidse regio als geheel. De figuur kleurt overwegend groen. De algemene conclusie is dus dat de gemeenten in de Leidse regio in het algemeen goede prestaties realiseren volgens de vitaliteitscan. De vestigingsvoorwaarden voor het bedrijfsleven zijn

veelal zeer gunstig. Duidelijk is echter dat alle gemeenten zeer ongunstig scoren op ruimte (met Zoeterwoude enigszins als uitzondering). De economische vitaliteit kleurt ook vrijwel volledig groen, enkele uitzonderingen daargelaten. De vooruitzichten ('potenties') zijn voor de meeste gemeenten ruim bovengemiddeld. Dat geldt overigens vooral voor diensten en minder voor materiaalgeoriënteerde activiteiten. Op prestaties, profiel en prognose van de demografische vitaliteit liggen de scores voor de vijf gemeenten 13 van de 15 maal boven het gemiddelde. In het algemeen geldt dus dat de demografische perspectieven goed zijn. Evenals voor bedrijvigheid geldt overigens dat er niet alleen potenties moeten zijn, maar ook ruimte (in dit geval niet voor bedrijfslocaties, maar voor woningbouw) om de potenties te verzilveren (mocht dat een wens zijn).

Op welvaart scoren alle gemeenten in de Leidse regio gunstig tot zeer gunstig wanneer wordt vergeleken met relevante benchmarkgebieden (voor Leiden zijn dat andere steden).

Woonaantrekkelijkheid: alle gemeenten in top-100

Alle gemeenten in de Leidse regio staan wat betreft hun woonaantrekkelijkheid in de top-100 van de ranglijst van 415 gemeenten. De posities zijn: 10 voor Oegstgeest, 16 voor

Voorschoten, 52 voor Leiderdorp, 56 voor Zoeterwoude en 98 voor Leiden. De positie voor Leiden op de ranglijst van 29 kernsteden Nederlandse kernsteden is 11, net voor Delft. Er is overigens sprake van een groep kernsteden van nummer 3 (Apeldoorn) tot en met 12 (Delft) die op de totale ranglijst de posities 62 tot en met 99 innemen. De onderlinge verschillen tussen die steden zijn dus niet groot. Van belang is dat bij het bepalen van de woonaantrekkelijkheid niet alleen de situatie binnen de gemeente zelf is meegenomen in de berekeningen, maar ook de situatie in omliggende gemeenten. Zo profiteren inwoners van Oegstgeest bijvoorbeeld van voorzieningen in het aangrenzende Leiden. De mate waarin de afstand waarover men voordeel heeft van het aanbod van elementen die de woonaantrekkelijkheid bepalen, verschilt per indicator. Zo zal een theater op 5 kilometer afstand zeker nog meewegen in de beoordeling van het cultuuraanbod, maar zullen een basisschool, een buurtwinkel en een huisarts op 5 kilometer afstand als te ver worden beschouwd.

Meer weten?

Zie de volgende rapporten van Bureau Louter.

→ Geef Kennis de Ruimte.

De economie van de Leidse regio doorgelicht.

→ Vitaliteitscans en woonaantrekkelijkheidskans.

Per gemeente in de Leidse regio.

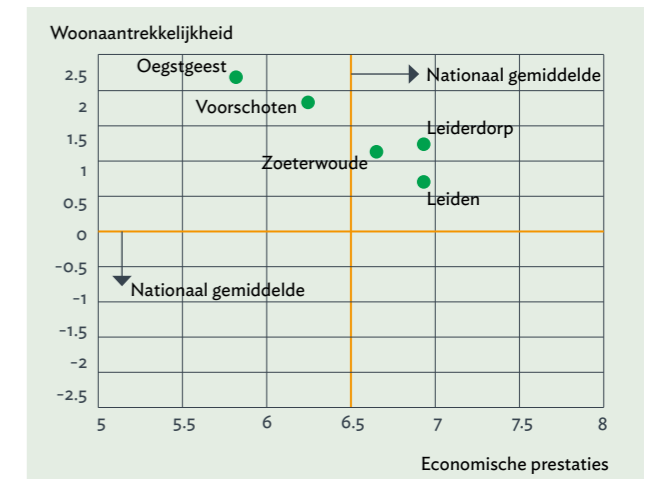
→ Waar willen we wonen 2012.

In opdracht van weekblad Elsevier.

→ Economische Toplocaties 2012.

In opdracht van weekblad Elsevier.

Woonaantrekkelijkheid en economische prestaties per gemeente

In deze figuur staan de totaalscores op de economische prestaties en op de woonaantrekkelijkheid. Daaruit blijkt dat alle gemeenten ruim bovengemiddeld scoren op de woonaantrekkelijkheid en dat Oegstgeest en Voorschoten benedengemiddeld scoren op economische prestaties en Zoeterwoude, Leiderdorp en Leiden bovengemiddeld. Opvallend is dat de volgorde van de gemeenten in score op de economische prestaties en de woonaantrekkelijkheid vrijwel omgekeerd is. Blijkbaar scoren sommige gemeenten in de regio vooral hoog op de werkfunctie en andere vooral op de aantrekkelijkheid als woonplaats. Als geheel versterken zij elkaar. Tussen de gemeenten in de regio bestaan woon-werk relaties en andere typen relaties (verhuizingen; voorzieningen).

Relatiepatronen: een kwestie van maatwerk

Reikwijdte relatiepatronen verschilt sterk

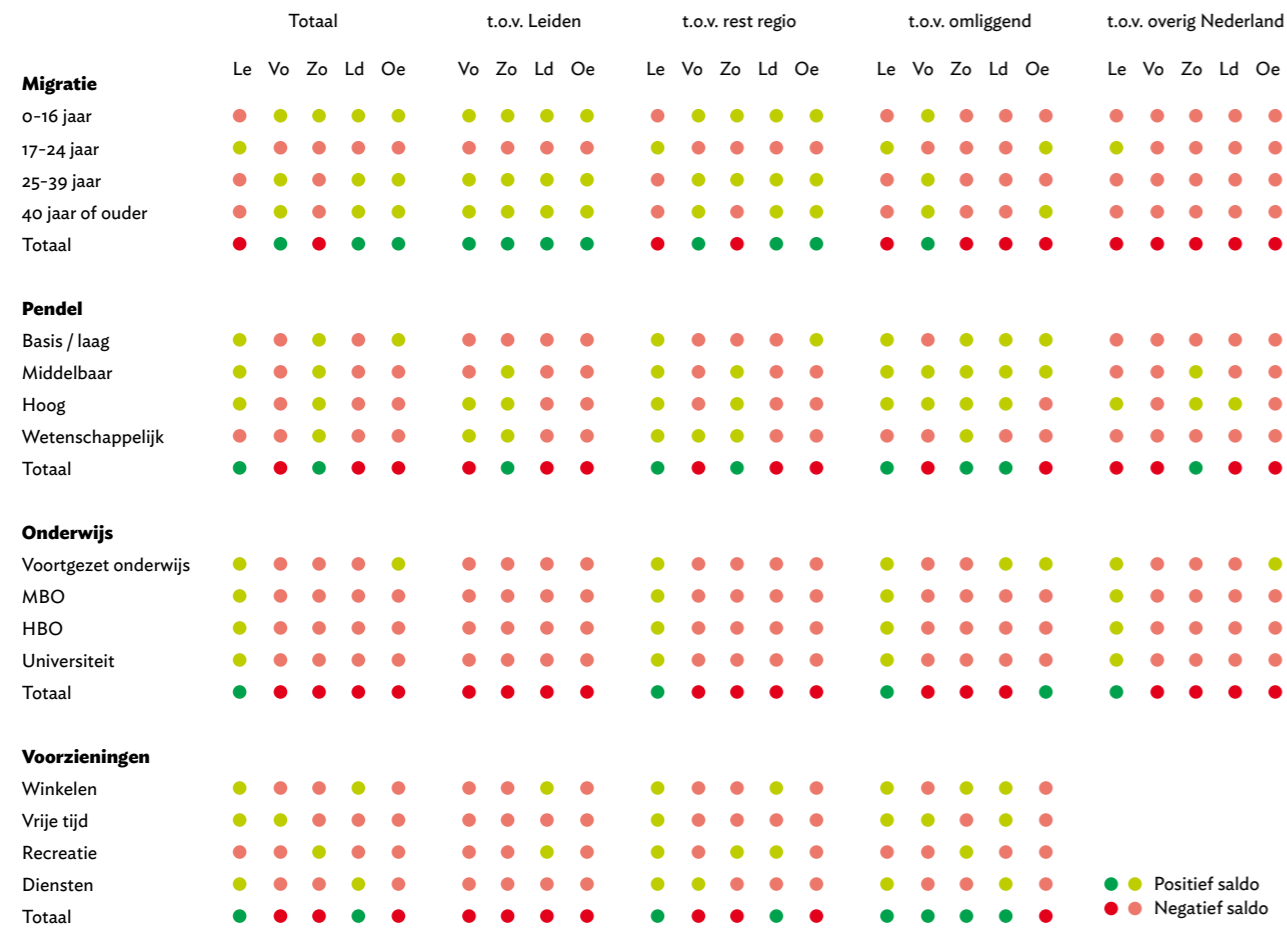
Uitvoerige analyses van relatiepatronen wijzen uit dat er geen vaststaande ruimtelijke schaal ('reikwijdte') is voor elk type relatiepatroon. Soms blijft men voornamelijk binnen de eigen woongemeente, soms verplaatst men regelmatig over grote afstand (naar/vanuit ver buiten de Leidse regio). Per type relatiepatroon is dus maatwerk gevraagd. Inzicht in de relatiepatronen is van belang omdat daardoor duidelijk wordt op welke terreinen regionale samenwerking binnen de Leidse regio zich vooral zou kunnen richten. Daaruit vloeien ruimtelijke opgaven voort (ruimtelijke planning van bedrijfslocaties, woonlocaties en voorzieningen) en wordt

duidelijk welke infrastructuur (binnen- en bovenregionaal) vereist is om de stromen soepel te laten verlopen.

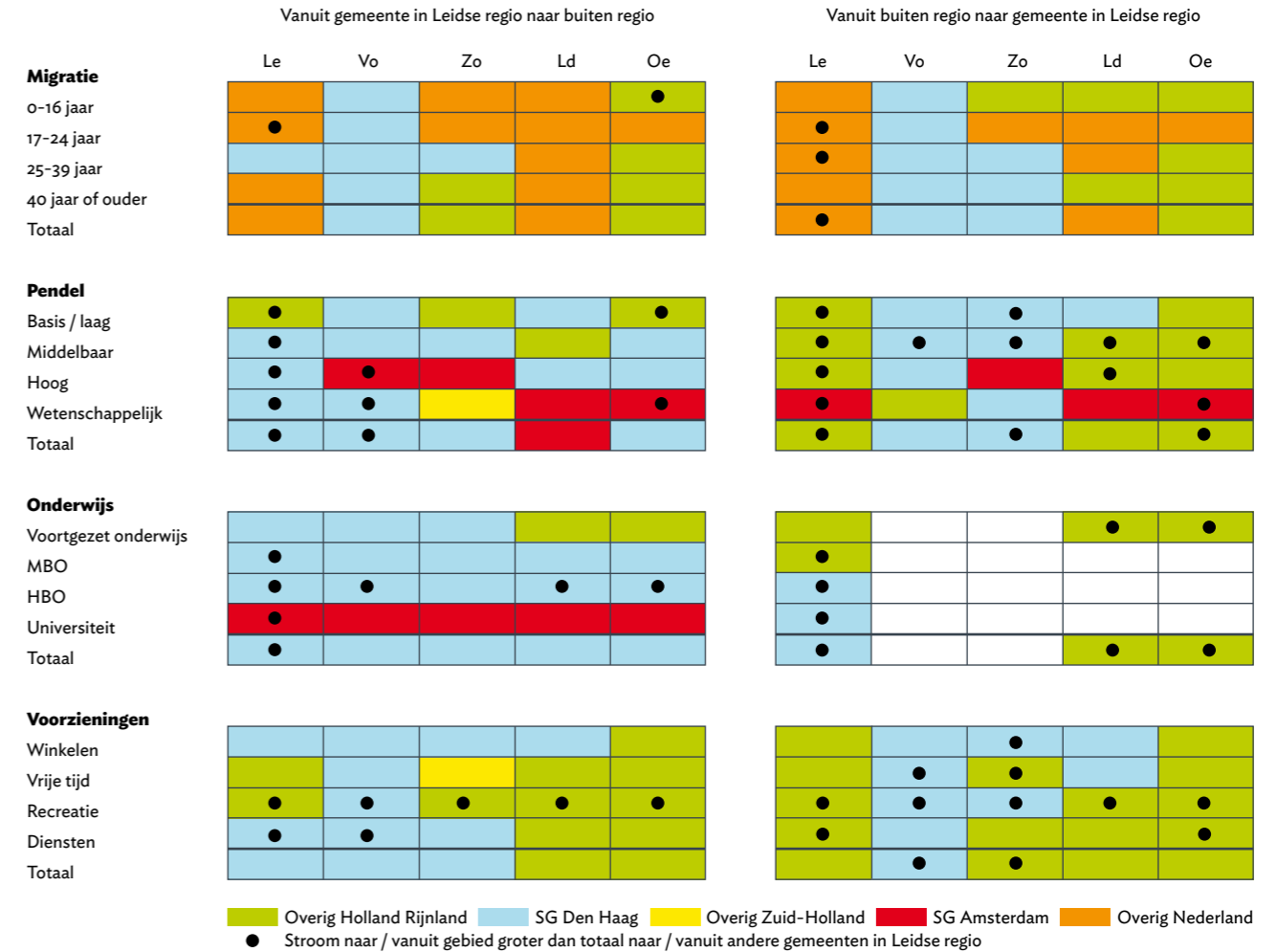
Twee overzichten

Veel verhuizingen vinden plaats binnen gemeenten en veel mensen werken, volgen onderwijs, winkelen, doen aan vrijetijdsbesteding en maken gebruik van allerlei typen voorzieningen (zoals zorg) binnen hun woongemeente. Daarnaast vinden dergelijke typen 'relaties' ook intergemeentelijk plaats. Per gemeente in de Leidse regio is bepaald of er meer mensen van buiten naar de gemeente toekomen of vanuit de gemeente naar buiten de gemeente gaan.

Saldi inkomende en uitgaande stromen naar type relaties en gemeenten/gebieden

Bovenregionale relaties

Dat is gebeurd voor het totaal van alle 'stromen' en ten opzichte van Leiden (voor de andere gemeenten in de regio), de som over alle andere gemeenten in de Leidse regio, de omliggende regio (binnen een straal van ongeveer 20 kilometer) en overig Nederland. Daarnaast is bepaald welke bovenregionale relaties vooral van belang zijn, ook weer per gemeente en per type relatiepatroon.

Enkele bevindingen

Zonder in details te treden, kan in ieder geval het volgende worden geconcludeerd:

- Grote groepen jongeren (vooral studenten) verhuizen naar Leiden, van binnen en vooral van buiten de regio. In andere leeftijdsklassen verhuizen velen uit Leiden naar andere gemeenten in de Leidse regio.
- Naarmate het opleidingsniveau hoger is, zijn de afstanden waarover woon-werk stromen plaatsvinden groter. Voor laag- en middelbaar opgeleiden is dus meer sprake van een regionale arbeidsmarkt.
- Leiden vervult binnen de Leidse regio een centrum-functie voor werk en diverse typen voorzieningen, met uitzondering van recreatie. Opvallend is de negatieve Leidse woon-werk balans voor academici.
- Verplaatsingen voor winkelen en vrijetijdsbesteding vinden vaak over korte afstand plaats.

Bovenregionale relaties

Relaties bestaan niet alleen tussen gemeenten binnen de Leidse regio, maar ook met gebieden buiten de Leidse regio. Hier is de rest van Nederland verdeeld in vijf gebieden: de naastgelegen regio's Overig Holland Rijnland en Stadsgewest Den Haag, de twee wat verder weg gelegen regio's Stadsgewest Amsterdam en Overig Zuid-Holland (voornamelijk stadsgewest Rotterdam) en Overig Nederland. Diverse gemeenten in de regio hebben geen onderwijsinstellingen en zijn daarom wit in de figuur (ROC Leiden is al volledig toegewezen aan Leiden; daarom is het vakje voor MBO bij Leiderdorp wit). Wanneer de stroom naar/vanuit een gebied buiten de Leidse regio groter is dan de stroom naar/vanuit de andere gemeenten in de Leidse regio is dat aangegeven met een stip. Dat komt regelmatig voor, bijvoorbeeld bij pendel naar en vanuit Leiden, bij pendel van middelbaar opgeleiden naar alle gemeenten in de Leidse regio, bij het volgen van onderwijs in de Leidse regio en bij recreatie naar/vanuit alle gemeenten in de Leidse regio. Anderzijds vinden verhuizingen ('migratie') veelal meer plaats naar/vanuit andere gemeenten in de Leidse regio dan naar/vanuit één van de andere regio's. Ook voor het volgen van onderwijs, winkelen en vrijetijdsbesteding zijn de inwoners van de Leidse regio meer op andere gemeenten in de Leidse regio gericht dan op gebieden buiten de regio.

Hersenkrakers voor de toekomst

'Een strategisch tussen de Noordvleugel en Zuidvleugel van de Randstad gelegen, zeer kennisintensieve, zeer dichtbebouwde regio met een hoge woonaantrekkelijkheid, een gemiddelde economische kracht en een uitgesproken economisch profiel, een hoog welvaartsniveau en suburbane trekjes'.

Zo kan de Leidse regio worden gekenschetst. De regio ontleent de economische kracht aan de aanwezigheid van kennisintensieve clusters van bedrijven en instellingen (vooral zorg). Vooral de relaties met de regio's Den Haag (en meer in het algemeen de Metropoolregio) en de regio Amsterdam bepalen het economisch krachtenveld waarbinnen de Leidse regio functioneert, met de A4 en de A44 en het spoor als belangrijke infrastructuurassen.

Strategische kwesties

Uit de analyse van de regio komt een vijftal strategische kwesties ('the big five') naar voren. In een route naar 2030 is een visie gewenst over deze strategische kwesties die verder gaat dan de 'zorgen van vandaag en morgen' (die uiteraard ook relevant zijn):

1 De toekomst van de zorgsector/ life sciences

Hoe ontwikkelen de overheidsuitgaven zich; welke ontwikkelingen zijn te verwachten in de sector? Er zijn hier verschillende scenario's denkbaar: van een voortrazende, niet te temperen groei tot draconische bezuinigingen. Voor de Leidse regio is dat zeer relevant. Uit het oogpunt van het spreiden van economische kansen is het van belang ook andere dragende bedrijvigheidsclusters dan de zorggerelateerde activiteiten te stimuleren.

2 Omgaan met de schaarse ruimte

Welke woonmilieus zijn gewenst en op welke locaties; welke typen bedrijventerreinen zijn gewenst, op welke locaties en hoe intensief bebouwd; hoeveel behoefte aan kantoorruimte is er en op welke locaties; waar kunnen profit/non-profit kennismilieus worden ontwikkeld? Het is van groot belang zo zorgvuldig en afgewogen mogelijk om te gaan met de nog beschikbare ruimte. Niet alleen zal daarbij binnen de regio gemeentegrensoverschrijdend gedacht en gehandeld moeten worden, maar ook bovenregionaal. Juist in een dichtbevolkte regio

als de Leidse regio is het van groot belang dat er een door de gemeenten gezamenlijk gedragen visie op de ruimtelijke ontwikkeling op lange termijn bestaat, waarbij voor sommige onderwerpen binnen de regio oplossingen gezocht kunnen worden en voor andere in samenwerking met aangrenzende regio's.

3 Schaarste op de arbeidsmarkt

Hoe te anticiperen op de afnemende groei van het arbeidsaanbod en met name op te verwachten schaarste aan hoog opgeleiden? Van belang is dat de Leidse regio erin slaagt om afgestudeerden aan de regio te blijven binden via een hoge woonaantrekkelijkheid. Dat schept weer mogelijkheden voor de verdere uitbreiding van kennisintensieve bedrijvigheid in de regio. Er kan voor worden gekozen aan die kennisintensieve bedrijvigheid voorrang te geven bij het verdelen van de schaarse middelen en ruimte.

4 De ruimtelijke oriëntatie

Op welke ruimtelijke schaalniveaus opereren de arbeidsmarkt, de woningmarkt, de onderwijsmarkt en de markt voor andere typen voorzieningen (winkelen, vrije tijd en cultuur, recreatie, zorg); waarvoor is de Leidse regio het juiste schaalniveau en waar zijn 'ruimtelijke coalities' op een hoger ruimtelijk schaalniveau gewenst; wat stelt dit voor eisen aan de binnen- en bovenregionale infrastructuur? Uit analyses blijkt dat veel relaties plaatsvinden binnen de Leidse regio, maar dat soms ook (afhankelijk van het type 'markt') de overige delen van Holland Rijnland, de Haagse regio of zelfs de Amsterdamse regio van belang zijn. Samenwerking binnen het kader van de Leidse regio betekent niet dat er een hek rond het gebied wordt geplaatst.

5 De toekomst van de kantorenmarkt

Wat is op lange termijn (tot 2030) de marktpotentie voor de regionale kantorenmarkt; is sprake van onbenutte mogelijkheden of is de huidige achterstand op soortgelijke regio's structureel? Hier is het vooral de vraag of er mogelijkheden bestaan om een impuls te geven aan commerciële kennisintensieve diensten (banken/verzekeringen, ICT, adviesbureaus) als tweede dragend economisch cluster naast life sciences/health.

Colofon

Deze brochure is opgesteld door Peter Louter en Pim van Eikeren, beiden werkzaam bij Bureau Louter te Delft, www.bureaulouter.nl. Dank gaat uit naar Jasmijn Bongers en Letty Lettinga (beiden gemeente Leiden) voor de begeleiding van het onderzoek. Alle figuren in dit rapport zijn opgesteld door Bureau Louter door middel van eigen berekeningen aan de hand van diverse basisgegevens en eigen rekenmodellen.

Opdrachtgever: Gemeente Leiden
Grafisch ontwerp: Studio Het Mes
Fotografie: Jacqueline Louter, www.jaxpix.nl
Druk: Damen digitaal
Delft, januari 2013

Bureau Louter

